

RUSYA'NIN AFGANİSTAN POLİTİKASI

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

SETA | ANALİZ

EYLÜL 2021 · SAYI 351

RUSYA'NIN AFGANİSTAN POLİTİKASI

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

COPYRIGHT © 2021

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7712-47-7

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +322 652 0486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
RUSYA'NIN AFGANİSTAN POLİTİKASINI BELİRLEYEN DİNAMİKLER	9
ABD'NİN ÇEKİLME KARARI SONRASI RUSYA'NIN İZLEDİĞİ SİYASET	9
SONUÇ	13

YAZAR HAKKINDA

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

SETA'da dış politika araştırmaları alanında araştırma asistanı olarak çalışmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Orta Doęu Teknik Üniversitesi Avrasya alışmaları Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini birincilikle tamamlamıştır. Roma La Sapienza Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi eğitimi almıştır. Hamburg Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tez araştırmalarında bulunmuştur. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine devam etmektedir. *Building a Nuclear Empire: Nuclear Energy as a Russian Foreign Policy Tool in the Case of Turkey* adlı kitabın yazarı olan Güler İtalyanca, Rusça ve İngilizce bilmektedir. Rus i ve dış politikası, Kafkasya, Orta Asya siyaseti, Avrasya jeopolitiği, enerji ve su politikaları konularında çalışmaktadır.

ÖZET

Bu analizin amacı Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen temel dinamikleri ve bölge siyasetindeki kırmızı çizgilerini ortaya koyarak çekilme sonrası benimseyeceği stratejiyi ve bu stratejinin başarı ihtimalini incelemektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'dan çekilme kararı sonrası bölgeyi esir alan belirsiz süreç bölgenin geleceği ve aktörlerin politikalarına dair birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Küresel ve bölgesel güçlerin Afganistan stratejilerini belirleyen etkenler, çekilme kararı sonrası atılan adımlar, bölgede oluşacak güç boşluğunun kimler tarafından ve nasıl doldurulacağı cevaplanması gereken sorulardır. Bu analizin amacı Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen temel dinamikleri ve bölge siyasetindeki kırmızı çizgilerini ortaya koyarak çekilme sonrası benimseyeceği stratejiyi ve bu stratejinin başarı ihtimalini incelemektir. Moskova'nın Afganistan politikasını belirleyen iki temel unsur bulunmaktadır: Birincisi "Yakın Çevre" olarak kabul edilen Orta Asya ülkelerinin güvenliği ve istikrarının korunması, ikincisi de Orta Asya'da bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuzlarının dengelenmesi ve hatta mümkünse bütünüyle bertaraf edilmesidir. Rusya'nın izleyeceği politika –yönü, kapsamı, maliyeti veya süresi ne olursa olsun– bu iki temel üzerine kurulu olacaktır.

Bu çerçevede Rusya'nın ABD'nin çekilme kararı sonrasında söz konusu unsurları ihraz edebilmek amacıyla oluşturduğu stratejinin siyasi ve askeri olmak üzere iki ayağı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki çok taraflı dış politika prensibi minvalinde Taliban ile uzun yıllardır korunan ve özellikle son dönemde artan diplomatik ilişkilerdir. Moskova yönetimi bu politika muvacesinde her iki unsurun da başarılabilceğini düşünmektedir. Diğer taraftan söz konusu dinamiklerin başarıya ulaşması noktasında askeri veçhede de adımlar atılmaktadır. Bu kapsamda alınan aksiyonlar da her iki unsuru destekler niteliktedir. Bu sayede Moskova yönetimi Afganistan politikasını daha sağlam temellere oturtarak herhangi bir ayağın başarısız olması halinde dahi başarılı olma ihtimalini sürdürmek istemektedir.

GİRİŞ

Afganistan topraklarında 1970'lerin başından bu yana devam eden çatışma ve iç savaş her geçen gün yönetilmesi güç kaotik bir hale bürünmektedir. 1970'lerde üst üste darbelerin neden olduğu siyasi istikrarsızlık, 1979'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afganistan'ı işgali ile birlikte 1980'lerde yerini derinleşen yönetim krizi ve aynı yıllarda baş gösteren vekalet savaşlarının yol açtığı istikrarsızlığa bırakmıştır. Sovyetler'in çekilmesiyle birlikte hükümet desteğini bütünüyle kaybetmiş, muhtelif gruplar arasında iç savaşa alan açılmış ve bu süreçte dış desteklerle birlikte güç kazanan Taliban 1996'da Kabil'e girerek Afganistan'da yönetimi ele geçirmiştir. 2001'de ABD'nin Afganistan işgaliyle birlikte Taliban'ın yönetimden düştüğü ancak güçten düşmediği bir döneme girilmiştir.

ABD'nin Afganistan'a harcadığı mesainin azalması, atfettiği önceliğin gerilemesi ve ulus inşa sürecine önem verilmemesi neticesinde 2000 sonrasında ülke parçalı bir hüviyet kazanmış ve nihayetinde yirmi yıl sonra ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararıyla belirsiz bir sürecin içerisine girilmiştir. Tüm girişimlere rağmen Taliban ve Afganistan hükümeti arasında anlaşma sağlanamamış ve Taliban tüm ülke

topraklarını peyderpey kontrol altına almaya başlamıştır. 1996'da Taliban'ın Kabil'e girmesini müteakip Afganistan'da yönetimi ele geçirmesine benzer gelişmeleri müşahede ettiğimiz son dönemde ABD'nin işgal kararı ve ardından izlediği siyasetten son çekilme kararının nedenleri ve sonuçlarına kadar birçok husus gündeme gelmektedir.

Bunların ötesinde ABD'nin çekilme kararı ile birlikte Afganistan'da yaşanan gelişmelerin Rusya'nın bölge siyaseti ekseninde tartışılması yaşanmakta olan jeopolitik kırılmaları anlamlandırabilmek için büyük önem arz etmektedir. On yıllık Sovyet işgaline, komünist ideolojiye ve bu ideolojiye müzahir yöneticilere ev sahipliği yapmış Afganistan'ın –çok geride kalmış olsa da– Rusya ve Yakın Çevre'si¹ için arz ettiği önem halen yerini korumaktadır.

Son dönemde sahada oluşan yeni denklemde Rusya'nın Çin ve Pakistan ile ön plana çıktığı, ABD sonrası oluşacak güç boşluğunu dolduracak önemli adaylar arasında olduğu görülmektedir. Lakin söz konusu boşluk Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in de ifade ettiği üzere Afganistan topraklarına asker göndererek doldurulmayacaktır. Moskova yönetimi bölgesel çıkarları –Orta Asya ülkelerinin güvenliğinin sağlanması, istikrarsızlığın mücavir bölgelere ihraç edilmemesi ve diğer ülkelerin nüfuzlarının dengelenebilmesi– kapsamında ABD'nin yokluğunda Orta Asya ülkelerine askeri tahkimat yapmakta ve Taliban ile diyalogunu artırmaktadır. Analizde ilk olarak Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen temel unsurlar detaylandırılmakta ardından ABD'nin çekilmesi sonrası söz konusu siyasi ve askeri adımlar değerlendirilmektedir.

¹ Rusçası "Ближнее Зарубежье" olan "Yakın Çevre" kavramı genel itibarıyla post-Sovyet coğrafyada bulunan Baltık ve BDT ülkelerini (Ukrayna ve Gürcistan dahil) ifade etmektedir. Bkz. Mehmet Çağatay Güler ve Mehmet Akif Teke, *Resmi Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi*, (SETA Rapor: İstanbul: 2021), s. 17-21.

RUSYA'NIN AFGANİSTAN POLİTİKASINI BELİRLEYEN DİNAMİKLER

Rusya'nın Afganistan politikası dikkate alındığında güvenlik odaklı, çok taraflı, esnek ve pragmatik gibi özelliklerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Moskova'nın siyasetini belirleyen asli unsur bölgede faaliyet gösteren muhtelif radikal grupların ve Taliban unsurlarının Orta Asya ülkelerine, oradan da kendi topraklarına yayılmasının engellenmesidir. Kremlin yönetimi Orta Asya ülkelerinin sınır güvenliğinin sağlanması ve istikrarsızlığın yayılmasının önlenmesine kendi ulusal güvenliği kadar önem atfetmekte, bu çerçevede siyasi ve askeri boyutta çeşitli adımlar atmaktadır.

Öncelikle söz konusu güvenlik algısını belirleyen bazı kilit unsurlar vardır: İlk olarak Orta Asya coğrafyası –bilhassa da Fergana bölgesi– Sovyet sonrası dönemde çeşitli radikal grupların ortaya çıkmasından mütevellit radikal fikirlerin yayılması noktasında uygun bir alan olarak görülmektedir. İkinci olarak Rusya'nın İslamiyet'e bakış açısı genel olarak tedbirli ve potansiyel bir tehdit perspektifindedir. Ülke içinde yaşayan 10 milyon Müslüman nüfus ve Çeçenistan'ın 1990'larda ve 2000'lerin başında içinden geçtiği kanlı süreç politikacıların hafızasında tazeliğini korumaktadır. Üçüncü olarak Orta Asya ülkeleri ve Rusya arasında vizesiz dolaşım söz konusudur. Bu durum Rusya'nın radikal örgütlerin Tacikistan ve Özbekistan sınırları üzerinden mobilizasyonu korkusunu körüklemekte ve Orta Asya ülkeleri için tampon bölge görüşünü de geçersiz kılmaktadır.

Kremlin yönetiminin bölgeye yönelik siyasetini belirleyen bir diğer unsur da kendi nüfuzunun tahkimi ve diğer aktörlerin nüfuzlarının engellenmesi veya dengelenmesidir. Rusya özellikle

1996 sonrası Yevgeni Primakov ile birlikte ABD ve Batı etkisinin Yakın Çevre'ye sokulmaması, ortak çıkarların olduğu diğer bölgelerde de dengelenmesi üzerine politika izlemeye başlamıştır.² Putin'in başkanlığının ilk yıllarında terörün ve radikal unsurların yayılması, ABD'nin bölgede nüfuz kazanmasından daha tehlikeli görülmüş dolayısıyla 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan kuvvetlerinin Afganistan ve çevresinde üslenmesine yüksek perdeden itiraz edilmemiştir. Bununla beraber NATO ve Batı kurumlarının bölgeye ilgisinin artması ve Yakın Çevre'de baş gösteren Renkli Devrimler Rusya'nın tehdit algısını etkilemiş ve Primakov'un stratejisine dönüşü de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Orta Asya'da bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuzlarının dengelenmesi hatta mümkünse bütünüyle bertaraf edilmesi Afganistan ve mücavir bölgeyi de ilgilendirmektedir. Ayrıca Kremlin yönetimi bölgede Taliban başta olmak üzere hiçbir aktörün kendisine ve Yakın Çevre'nin güvenliğine karşı bir koz olarak kullanılmasını da istememektedir. Bölgede etki alanının genişletilmesi veya diğer aktörlerin nüfuzunun dengelenmesi bu minvalde bir kez daha gündeme gelmektedir.

ABD'NİN ÇEKİLME KARARI SONRASI RUSYA'NIN İZLEDİĞİ SİYASET

Rusya'nın Orta Asya'nın istikrarına ve nüfuz alanını artırmaya yönelik attığı adımlara –diğer bir ifadeyle stratejisinin siyasi ayağına– bakıldığında Taliban ve Afgan hükümetleri arasında dengeli bir siyaset izlemesi, Taliban'ı terör

² Güler ve Teke, *Resmî Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi*; Ayrıca bkz. Nicole Ng ve Eugene Rumer, "The West Fears Russia's Hybrid Warfare. They're Missing the Bigger Picture", The Carnegie Endowment, 3 Temmuz 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/03/west-fears-russia-s-hybrid-warfare.-they-re-missing-bigger-picture-pub-79412>, (Erişim tarihi: 31 Ağustos 2021).

örgütü olarak tanıyor olmasına rağmen hiçbir zaman irtibatını koparmaması büyük önem arz etmektedir. Rus yetkililerin ve Afganistan özel temsilcisinin Taliban başta olmak üzere ülkedeki tüm aktörler ile ilişkisi söz konusudur. Her ne kadar Rusya'ya karşı desteklenen mücahitlerden kurulmuş olsalar da Afganistan'da komünizm ve Sovyet mirasının etkisini yitirmesi, her iki tarafın da çıkar odaklı ilişkiler yürütmesi gibi faktörler ideolojik açıdan görüşmeleri baltalayacak bir engel teşkil etmemektedir. Aslında bu yaklaşım Rus dış politikasındaki esneklik ve çok taraflılıkla yakından ilişkilidir.

Rusya, sınır güvenliğinin sağlanması ve terörün Yakın Çevre'sine ihraç edilmemesi için ikili ilişkilerini ve örgütsel inisiyatiflerini sonuna kadar kullanmaktadır.

Bu politika sayesinde ABD'nin çekilme planı sürecinde ve Kabil'in düşüşü sonrası ortaya çıkan denklemde Rusya ülkedeki konumunu konsolide etmiş ve hatta bu süreçte nüfuzunu tahkim etmiştir. Moskova açısından bakıldığında Taliban ile devam eden görüşmeler ve artan mesai ABD'nin çekilmesi sonrası bölgede oluşacak güç boşluğunun doldurulması ve istikrarsızlığın ihraç edilmesinin önlenmesinde etkili olmaktadır. Örneğin 2019'da ABD ve Taliban arasında anlaşma sağlanamadığında Taliban heyetinin Moskova'ya ziyaret gerçekleştirmesi önemli bir eşiiktir.³ Ardından 2020'de ABD-Taliban anlaşmasını müteakip –Pentagonun da raporladığı üzere– Rusya, ABD'nin çekilmesini hızlandırmak ve nüfuz alanı kazanmak için Taliban ve

diğer gruplarla görüşmelerini sıklaştırmaya, Afganistan mesaisini artırmaya başlamıştır.⁴

Bu noktada Afganistan'da Ağustos'ta yaşanan gelişmelerden kısa bir süre önce Taliban heyetinin 8 Temmuz'da Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyaret oldukça önemlidir.⁵ Bu görüşmelerde Rus Dışişleri Bakanlığı Taliban'dan Orta Asya ülkelerinin sınırlarını ihlal etmeyeceklerine dair güvence, uyuşturucu ticaretinin bitirilmesine yönelik taahhüt ve ayrıca Afganistan'daki diplomatik misyonlar için güvenlik garantileri aldıklarını açıklamıştır. Nitekim Ağustos'ta Rusya'nın Afganistan özel temsilcisi Zamir Kabulov da Taliban'dan diplomatik misyonların güvenliği için bir süre önce güvence aldıklarını açıklamıştır.⁶ Bu demeç şüphesiz Temmuz'daki görüşmelerde Moskova'da temelleri atılan anlaşmadan bağımsız düşünülemez. Rusya'nın Kabil'deki büyükelçilik çalışanlarının "Büyükelçilik tehlike altında değil tahliyeye gerek yok" açıklaması da aynı şekilde bahse konu garantilerle ilişkilidir.⁷ Dolayısıyla Temmuz'da verilen garantileri bir anlamda Rusya'nın Taliban karşısında çizdiği kırmızı çizgiler olarak tanımlamak mümkündür.

Bunların yanı sıra Rusya'nın Afganistan Büyükelçisi Dimitri Zirnov ABD'nin çekilmesinin ardından Kabil'de Taliban heyetiyle görüşme gerçekleştirmiştir.⁸ Büyükelçi Zirnov söz konusu

4 "Талибан - Запрещенный в России - снова едет в Москву на переговоры. Зачем?", Би-Би-Си, 18 Mart 2021, www.bbc.com/russian/news-56431802, (Erişim tarihi: 1 Eylül 2021).

5 "О Консультациях с Делегацией Движения Талибов", Министерство Иностранных Дел Российской Федерации, 8 Temmuz 2021, www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4810299?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=ru_RU, (Erişim tarihi: 1 Eylül 2021).

6 "Кабулов Сообщил, Что Посол РФ в Кабуле Проведет Встречу с Представителем Талибана", ТАСС, 15 Ağustos 2021, <https://tass.ru/politika/12135671>, (Erişim tarihi: 2 Eylül 2021).

7 "Кабулов Сообщил, Что Посол РФ в Кабуле Проведет Встречу с Представителем Талибана".

8 "Кабулов Сообщил, Что Посол РФ в Кабуле Проведет Встречу с Представителем Талибана".

3 Andrew Higgins ve Mujib Mashal, "In Moscow, Afghan Peace Talks Without the Afghan Government", *The New York Times*, 4 Şubat 2019.

görüşmelerin diplomatik misyonlarının güvenliğinin sağlanması noktasında yapıcı ve pozitif olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Taliban-Rusya diyalogu oldukça yüksek seviyede seyretmektedir. Hatta öyle bir seviyede seyretmektedir ki üst düzey Taliban yetkilileri Rusya'dan Peñçir'deki direnişin kan dökülmeden ortadan kalkması için aracı olmasını istemiştir.⁹ Taliban tarafının bu yaklaşımı Rusya'nın Taliban üzerindeki nüfuzunu artırma gayretinin bir sonucu olarak görülebilir. Dolayısıyla Moskova yönetiminin çok taraflı ve esnek siyaseti bölgedeki nüfuz boşluğunu doldurma, kırmızı çizgilerini kabul ettirme ve diğer aktörleri dengeleme noktasında ilk aşamada önemli sonuçlar vermektedir.

Fakat Rusya tarafının son kertede yeni Afganistan yönetiminin tanınıp tanınmaması konusunda temkinli davranacağı ve Taliban'ın izleyeceği siyasetin seyrini bekleyeceği görülmektedir. Burada görünen denklem Rusya'nın tanınma karşılığında Taliban'a kırmızı çizgilerini kabul ettirmiş olduğudur. Dolayısıyla Rusya-Taliban ilişkilerinin seyrini temelde belirleyecek faktör Orta Asya'nın istikrarı ve terör tehdidinin yayılmaması üzerine alınan taahhütlerin yerine getirilip getirilmemesi olacaktır. Bu bağlamda Rusya'nın "Tanıma noktasında acele etmeyeceğiz" açıklaması aslında "Taliban'ın verdiği sözünü tutup tutmayacağına bakacağız ve ona göre tanıyacağız" mesajını içermektedir.

Rusya kırmızı çizgilerini Taliban'a kabul ettirerek bu noktada güvenceler, garantiler ve sözler almış olsa da Afganistan ve Orta Asya politikasını yalnızca bu eksenle şekillendirmektedir. Zira Rusya siyasi nitelikteki girişimlerinin yanı sıra aynı zamanda askeri önlemler de almaktadır. Nitekim Afganistan'a komşu ülkeler-

den Kırgızistan ve Tacikistan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyeleridir.¹⁰ Diğer üyelerin olduğu gibi Rusya'nın da bahse konu örgüt kapsamında bu ülkeler üzerinde sorumluluğu bulunmaktadır. Bir güvenlik örgütü olarak KGAÖ'nün ve bölgenin selameti açısından Afganistan'daki radikal unsurlar ve istikrarsızlık bir tehdit olarak görülmekte, Orta Asya ülkelerindeki askeri varlığa önem verilmekte ve terör tehdidine karşı önlemler alınmaktadır.

KGAÖ bölgesel bir güvenlik örgütü olarak Afganistan kaynaklı ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıyadır. Öte yandan bu meydan okumaya karşı mukabelede bulunmak KGAÖ açısından kendisini ispat edebilme noktasında bir fırsat olarak da değerlendirilebilir. Zira söz konusu meydan okumaya başarılı bir karşılık verilmesi KGAÖ'ye yönelik ihtiyacı ve örgütün başarısını gösterecektir. Bu sayede henüz üye olmayan devletler de örgüte üye olma veya iş birliğini artırma yönünde davranışlar sergilemeye yönelebilecektir.

Rusya'nın Tacikistan ve Kırgızistan'da askeri üsleri bulunmaktadır.¹¹ KGAÖ kapsamında bu üslerin işlevselliği ve kapasitelerinin artırılması planlanmaktadır. Nitekim ABD'nin Afganistan'dan çekilme planının gündeme gelmesinden sonra geçtiğimiz yıl Rusya bu kapsamda Kırgızistan'a insansız hava araçları (İHA) ve helikopterler, Tacikistan'daki askeri üssüne de S-300 hava savunma sistemleri konuşlandırmıştır.¹² Bu iki askeri üs Rusya'nın Orta

10 "История Создания, Основы Деятельности, Организационная Структура", ОДКБ, <https://odkb-csto.org/25years>, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021).

11 "Российская Военная Инфраструктура В Центральной Азии", *Коммерсантъ*, 17 Haziran 2017, www.kommersant.ru/doc/3328655, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021).

12 Kinga Szálkai, "Russia's Recent Military Buildup in Central Asia", CSIS, 25 Eylül 2020, www.csis.org/blogs/post-soviet-post/russias-recent-military-buildup-central-asia, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021); Ayrıca bkz. "На российской базе в Таджикистане проверили боеготовность С-300", РИА Новости, 6 Temmuz 2021, <https://ria.ru/20210706/tadzhikistan-1740140436.html>, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021).

9 "Талибы Попросили Россию О Контакте С Лидерами Сопrotивления", Радио Свобода, 21 Ağustos 2021, www.svoboda.org/a/taliby-poprosili-rossiyu-o-kontakte-s-liderami-soprotiveniya/31421804.html, (Erişim tarihi: 2 Eylül 2021).

Asya'daki gücünü tahkim etmesi ve Afganistan başta olmak üzere bölgeye yayılacak olası bir terör tehdidinin bertaraf edilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Rusya'nın bölge siyasetinin temel yapı taşını nüfuz rekabeti ve diğer ülkelerin Afganistan üzerinden Orta Asya'da alan kazanmasının engellenmesi oluşturmaktadır.

Rusya'nın Orta Asya bölgesinden sorumlu Merkezi Askeri Bölge Komutanlığı Tacikistan ve Kırgızistan'daki üslerin katılımıyla bölgede düzenli olarak askeri tatbikatlar düzenlemektedir.¹³ Bu tatbikatlara zaman zaman Özbekistan da iştirak etmektedir.¹⁴ ABD'nin bölgeden çıkışını hızlandırdığı ve Taliban'ın saha kazanımlarını artırdığı tarihlere paralel olarak Rusya, Afganistan'ın sınır bölgesinde önce Özbekistan ile ortak tatbikat gerçekleştirmiş¹⁵ ardından yine sınır bölgesinde Rusya, Tacikistan ve Özbekistan ortak tatbikat düzenlemiştir.¹⁶ Buradan hareketle Rusya'nın sınır güvenliğinin sağlanması ve terörün Yakın Çevre'ye ihraç edilmemesi için ikili ilişkilerini ve örgütsel inisiyatiflerini sonuna kadar kullandığı görülmektedir.

Rusya Genelkurmay Başkanı Valeri Gerasimov Orta Asya ülkelerindeki üslerine silah, teknik ve teçhizat takviyelerinin artacağını, Tacikistan ve Kırgızistan'daki askeri üslerinin KGAÖ'nün güvenliğini tesis etme noktasın-

da büyük rol üstlendiklerini de ifade etmiştir.¹⁷ Gerasimov son dönemde bölgede gerçekleştirilen tatbikatlara da katılarak sahada gözlemlerde bulunmuştur. Rusya'nın Afganistan'a mücavir bölgede artan askeri tahkimatı, ulusal ve bölgesel güvenliğin yanı sıra Afganistan üzerinden oluşan güç boşluğunu doldurma noktasında da önemli bir adımdır. Bu minvalde bakıldığında Rusya'nın bölge politikasını belirleyen her iki unsur desteklenmektedir. Diğer bölgesel ve küresel güçlerin Afganistan kaynaklı güç boşluğunu doldurma girişimleri göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın siyasi/diplomatik girişimlerine askeri boyutu ekleyerek diğer aktörlerden daha avantajlı hale gelmeye çalıştığı görülmektedir. Bu noktada Rusya'nın gerek KGAÖ nezdinde gerekse Orta Asya'daki üslerinin güçlendirilmesi için attığı adımlar ve bölgede düzenlediği ortak tatbikatlarla yalnızca siyasi veya ekonomik veçhede hareket eden rakiplerine göre daha fazla enstrümana sahip olduğu söylenebilir.

Tüm bunlara ek olarak ilerleyen dönemde Wagner paralı askerlerinin bölgede faaliyet göstermesi de şaşırtıcı olmayacaktır. Zira Rusya benzer politikalar yürüttüğü diğer sahalarda Wagner unsurlarını aktif bir şekilde kullanmış ve kullanmaya da devam etmektedir. Söz konusu paralı askerler son dönemde Rus dış politikasının önemli bir aracı olarak işlev görmektedir. Libya ve Ukrayna başta olmak üzere diğer emsaller düşünüldüğünde hem bölgede güvenliğin sağlanması hem askeri ve siyasi nüfuzun beraberce tahkim edilmesi hem de Libya sahasına benzer olarak bölgedeki doğal zenginliklerin çıkartılarak işlenmesi noktasında Wagner'in Afganistan'a girmesi kuvvetle muhtemeldir. Sözün özü böyle bir senaryo gerçekleştiği takdirde Rusya bir taşla birkaç kuş vurmuş olacaktır.

13 "У Границы С Афганистаном Завершились Учения России, Таджикистана И Узбекистана", Агентство Anadolu, 10 Ağustos 2021, <https://bit.ly/3DOC22I>, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021).

14 "У Границы С Афганистаном Завершились Учения России, Таджикистана И Узбекистана".

15 "У Границы С Афганистаном Завершились Учения России, Таджикистана И Узбекистана".

16 "У Границы С Афганистаном Завершились Учения России, Таджикистана И Узбекистана".

17 "В Духе Стратегического Партнёрства", Красная Звезда, 6 Ağustos 2021, <http://redstar.ru/v-duhe-strategicheskogo-partnyorstva-7>, (Erişim tarihi: 3 Eylül 2021).

SONUÇ

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın yönetimi ele geçirmesiyle birlikte bölgede yeni bir denklem oluşmuş ve güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Küresel ve bölgesel güçler yeni denklemde yer alabilmek ve söz konusu güç boşluğunu en etkin biçimde doldurabilmek adına farklı stratejiler izlemektedir. Bu aktörler arasında Rusya benimsediği stratejiyle ön plana çıkmaktadır. Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen iki temel faktör söz konusudur. Bunlardan ilki Yakın Çevre kabul edilen Orta Asya ülkelerinin güvenlik ve istikrarının korunması yoluyla terör ve istikrarsızlığın ihraç edilmesinin önüne geçilmesidir. Zira Orta Asya ülkelerinin güvenliği Rusya'nın kendi ulusal güvenliğinden ayrı düşünülmemektedir. İkinci olarak Orta Asya'da bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuzlarının dengelenmesi hatta mümkünse bütünüyle bertaraf edilmesidir. Afganistan'da ortaya çıkan güç boşluğu ikinci hususu daha da belirgin kılmaktadır. Bu çerçevede Rusya'nın bölge siyasetinin temel yapı taşını nüfuz rekabeti ve diğer ülkelerin Afganistan üzerinden Orta Asya'da alan kazanmasının engellenmesi oluşturmaktadır.

Özetle Rusya kendi topraklarında ve Yakın Çevre addettiği eski Sovyet coğrafyasında radikal grupların güç kazanarak istikrarsızlık oluşturması fikrine en az Renkli Devrimler'in yayılması fikri kadar karşıdır. ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararının bu yönde etkiler ortaya çıkarmasına ve yeni aktörlerin bölgede nüfuz kazanarak Rusya'ya rakip olmasına karşı bir strateji benimsenmektedir. Bu ihtimallerin önlenmesi ve güç boşluğunun etkin bir şekilde doldurularak rakiplere alan açılmaması adına Moskova yönetimi hem Taliban'la diyalogunu üst seviyede tutmakta hem de bölgedeki askeri tahkimatını kendi inisiyatif ve KGAÖ aracılığıyla artırmaktadır. Kısacası benimsenen stratejinin siyasi ve askeri boyutları

Rusya'nın bölge politikasının temelini oluşturan unsurları desteklemektedir.

Bununla beraber Rusya'nın izlediği stratejinin başarı ihtimalini yalnızca Moskova'nın attığı adımlar ve bu adımların bölge politikasının temelleriyle uyumu belirlememektedir. Bunların yanı sıra Rus stratejisini kolaylaştırıcı hususların ve başarıya ulaşmasının önündeki risklerin de doğru analiz edilmesi gerekmektedir. İlk olarak Rusya'nın güç projeksiyonu kapasitesi Rus stratejisinin başarı ihtimalini artırıcı önemli bir etkidir. İkincisi bölgedeki mevcut askeri ve siyasi nüfuzu atılan adımları kolaylaştırırken rakiplerine karşı da bir avantaj sağlamaktadır. Bu noktada Orta Asya ülkelerinin Rusya ile haiz olduğu tarihi, siyasi, kültürel ve askeri bağlar büyük önem arz etmektedir. Üçüncüsü emsal olaylarda ve muhtelif sahalardaki tecrübeleri hızlı cevap yetisi sağlarken hareket kabiliyetlerini de artırmaktadır. Belirsizlik, kaos ve çatışmanın hakim olduğu diğer ülke ve bölgelerde belirleyici role sahip olmaları önemli bir tecrübe sağlamaktadır. Dördüncüsü Sovyet geçmişinden kaynaklanan saha ve bölge aşinalığı, eski hatalardan çıkartılan dersler, diğer bir ifadeyle "ülke uzmanlığı" atılan adımların daha temkinli, sağlam ve sonuç odaklı olmasını da beraberinde getirmektedir. Beşinci ve son olarak çok yönlü dış politikanın sağladığı esneklik ve tüm taraflar ile aynı anda yürütülen ilişkiler Moskova yönetiminin tüm denklemlerde oyunda kalmasına yardımcı olmaktadır.

Öte yandan riskler değerlendirildiğinde akla ilk olarak rakip ülkelerin karşı hamleleri gelmektedir. Bu noktada Çin, İran, Pakistan, Hindistan, Japonya ve Türkiye gibi aktörlerin benimsediği taktik ve stratejiler Rus stratejisinin başarısını tabiatıyla etkileyebilecektir. Radikalizm, aşırıçılık ve terörizmin ihraç edilmemesinin yanı sıra Orta Asya ülkelerinin güvenliğinin sağlanması –Rusya ve Çin dahil– bahse konu tüm aktörler için ortak çıkar olarak görülebilir. Söz konusu ülke-

lerin hiçbirisi kendi ulusal güvenliğini de tehlikeye atacak böyle bir ihtimalin gerçekleşmesini istememektedir. Bölgede istikrarsızlık ve terör tehdidi –dereceleri farklı olmakla beraber– tüm aktörleri etkileyecektir. Örneğin Rusya bu coğrafyayı Yakın Çevre gördüğü ve komşu ülkeler ile vizesiz dolaşıma sahip olduğu için Japonya ve Hindistan gibi aktörlere kıyasla bu konuya daha çok önem atfetmektedir. ABD dışında söz konusu aktörlerin bu noktada Rus stratejisiyle çatışan hamlelerde bulunması beklenmemektedir. Fakat ABD'nin Afganistan'daki istikrarsızlığı mücavir ülke ve bölgelere yayarak Rusya (ayrıca Çin ve İran) üzerinde baskı oluşturmaya ihtimal dahilindedir. Keza Ortadoğu'da faaliyet gösteren çeşitli radikal grupların bölgeye (geri) gelerek alan kazanması Rusya için önemli bir risktir. Böyle bir senaryo Moskova yönetiminin Afganistan stratejisini bütünüyle baltalayabilecektir.

Taliban'ın Moskova yönetimine verdiği sözlerle bağlılığı da Rusya'nın bölge politikalarını oluşturan unsurları temelden etkileyebilecektir. Lakin radikalizm, aşırıcılık, terörizm ihraç edilmesi ve Orta Asya'nın güvenliğine hanel gelmesi yalnızca Rusya'yı değil diğer bütün bölge ülkelerini olumsuz etkileyeceği için Taliban'ın bu yönde bir adım

atması beklenmemektedir. Dış desteğe bağımlı ve uluslararası tanınırlık arayışında olan bir yönetimin tüm aktörleri kızdırarak kendisini yalnızlaştırması öngörülmemektedir. Böyle bir soyutlaştırma kendi geleceklerini de doğrudan etkileyeceği için bu noktada Rusya adına büyük bir risk görünmemektedir. Bunların ötesinde diğer ülkelerin nüfuzunun dengelenmesi/bertaraf edilmesi hususu risk altındadır. Benimsenen stratejinin her iki ayağı da Moskova yönetiminin Afganistan politikasının bu dinamiğini destekliyor ve oluşan güç boşluğunu doldurma noktasında önemli bir aday olma niteliği kazandırıyor olsa dahi bahsi geçen her aktör etkisini artırmaya yönelik politikalar izlemektedir. Böyle bir nüfuz edinme yarışında Rusya, Çin gibi önemli rakipler ile karşılaşmaktadır. Taliban ile en az Rusya kadar iyi ilişkilere sahip, Orta Asya üzerinde Rusya'nınkine yakın etkisi olan, güç projeksiyonu kapasitesi çok daha yüksek, ekonomik yatırımlar noktasında Rusya'dan daha cazip ve yer altı kaynaklarının işletilmesi konusunda en öne çıkan aday olarak Çin'in Afganistan siyaseti Rusya için risk teşkil etmektedir. Dolayısıyla Rus stratejisi güvenlik konusunda olmasa da nüfuz mücadelesi noktasında bazı riskler ve meydan okumalar ile karşı karşıya gelebilir.

RUSYA'NIN AFGANİSTAN POLİTİKASI

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

SETA | ANALİZ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'dan çekilme kararı sonrası bölgeyi esir alan belirsiz süreç bölgenin geleceği ve aktörlerin politikalarına dair birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Küresel ve bölgesel güçlerin Afganistan stratejilerini belirleyen etkenler, çekilme kararı sonrası atılan adımlar, bölgede oluşacak güç boşluğunun kimler tarafından ve nasıl doldurulacağı cevaplanması gereken sorulardır. Bu analizin amacı Rusya'nın Afganistan politikasını belirleyen temel dinamikleri ve bölge siyasetindeki kırmızı çizgilerini ortaya koyarak çekilme sonrası benimseyeceği stratejiyi ve bu stratejinin başarı ihtimalini incelemektir. Moskova'nın Afganistan politikasını belirleyen iki temel unsur bulunmaktadır: Birincisi "Yakın Çevre" olarak kabul edilen Orta Asya ülkelerinin güvenliği ve istikrarının korunması, ikincisi de Orta Asya'da bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuzlarının dengelenmesi ve hatta mümkünse bütünüyle bertaraf edilmesidir. Rusya'nın izleyeceği politika –yönü, kapsamı, maliyeti veya süresi ne olursa olsun– bu iki temel üzerine kurulu olacaktır.

Bu çerçevede Rusya'nın ABD'nin çekilme kararı sonrasında söz konusu unsurları ihraz edebilmek amacıyla oluşturduğu stratejinin siyasi ve askeri olmak üzere iki ayağı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki çok taraflı dış politika prensibi minvalinde Taliban ile uzun yıllardır korunan ve özellikle son dönemde artan diplomatik ilişkilerdir. Moskova yönetimi bu politika muvacehesinde her iki unsurun da başarılabilirliğini düşünmektedir. Diğer taraftan söz konusu dinamiklerin başarıya ulaşması noktasında askeri veçhede de adımlar atılmaktadır. Bu kapsamda alınan aksiyonlar da her iki unsuru destekler niteliktedir. Bu sayede Moskova yönetimi Afganistan politikasını daha sağlam temellere oturtarak herhangi bir ayağın başarısız olması halinde dahi başarılı olma ihtimalini sürdürmek istemektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL